

فضایل ذهن

تحقیقی در ماهیت فضیلت و مبانی اخلاقی معرفت

فضایل ذهن

تحقیقی در ماهیت فضیلت و مبانی اخلاقی معرفت

لیندا زگزبسکی

ترجمه

امیرحسین خداپرست

نشرکردن

یادداشت دبیر مجموعه

معرفت‌شناسی، در کنار متافیزیک و نظریه ارزش، یکی از سه قلمرو کهن فلسفه است. اهمیت این گونه از تأمل فلسفی ناشی از اهمیت باورهای ما، و اهمیت تماس شناختی درست با جهان (محیط و انسان‌های دیگر) است. اگرچه قدمت معرفت‌شناسی به قدمت خود فلسفه است، این شاخه از فلسفه در نیمه دوم قرن بیستم وارد مرحله جدید و پربراری از حیات خود شد، به نحوی که شاید بتوان از تأسیس مجدد معرفت‌شناسی در این عصر سخن گفت. از آن زمان شتاب تحولات در این قلمرو نسبتاً سریع بوده است، و در دهه‌های اخیر نیز تحت تأثیر تحولاتی در عرصه علوم زیستی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، و خود فلسفه، افق‌های جدیدی پیش روی این نوع فلسفه‌ورزی گشوده شده است.

در زبان فارسی نیز خوشبختانه بیش از یک دهه است که توجه و علاقه به این حوزه رو به افزایش است به نحوی که معرفت‌شناسی به درس‌های مصوب دانشگاه‌ها در مقاطع تحصیلات تکمیلی نیز راه پیدا کرده است. این امر نیاز به متون متنوع و جدیدتر در این رشته را، در کنار متون آموزشی، مهم و گریزناپذیر می‌کند، متونی که بتواند تصویری از این تحولات و عرصه‌های جدید عرضه کند.

در این مجموعه می‌کوشیم دست‌کم برخی از این افق‌های جدید را که سابقه چندانی در زبان فارسی نداشته است، معرفی کنیم. معرفت‌شناسی فضیلت، معرفت‌شناسی پدیدارشناسانه، معرفت‌شناسی تکاملی، و معرفت‌شناسی اجتماعی برخی از قلمروهای جدیدی است که این مجموعه سعی در معرفی آنها دارد. امیدواریم انتشار این متون مجال جدیدی برای تأمل و تعمق همه دوستداران معرفت‌پدید آورد.

بابک عباسی

برای والتر و سندر
(نویسنده)

به احترامِ پدرم، شهید دکتر مهدی خداپرست، و با تحسینِ فضیلت‌های
اخلاقی و فکری او
(مترجم)

فهرست

۱	-----	مقدمه مترجم
۷	-----	یادداشت نویسنده بر ترجمه فارسی
۹	-----	سپاسگزاری
۱۳	-----	مقدمه
۲۱		بخش اول: روش‌شناسی معرفت‌شناسی
۲۴	-----	۱. کاربرد نظریه اخلاق در معرفت‌شناسی
۲۸	-----	۱-۱. نظریه‌های معرفت معاصر و الگوهای اخلاقی‌شان
۳۹	-----	۱-۲. برخی مزایای نظریه‌های فضیلت‌بنیاد
۵۸	-----	۲. مشکلات معرفت‌شناسی معاصر
۵۸	-----	۲-۱. مسائل مربوط به مفهوم توجیه
۷۶	-----	۲-۲. غفلت از فهم و حکمت
		۳. دلایل بیشتر بر آزمون رویکرد فضیلت‌گرایانه:
۸۶	-----	نسبت بین باورها و احساسات
		۴. اشکالی بر الگوگرفتن فلسفه اخلاق در ارزیابی معرفت‌شناختی:
۹۵	-----	مناقشه بر سر ارادی بودن باور

- ۹۷ ۴-۱. بی‌ربطی این اشکال به نظریهٔ فضیلت -----
- ۹۹ ۴-۲. ارادی بودن باور -----
- ۱۱۱ ۴-۳. بخت اخلاقی و معرفتی -----
- ۱۱۵ ۵. نتیجهٔ بخش اول: چرا فضایل را محور معرفت‌شناسی قرار دهیم؟ -

- ۱۱۹ بخش دوم: نظریهٔ فضیلت و رذیلت
- ۱۲۱ ۱. انواع نظریه‌های فضیلت -----
- ۱۲۹ ۲. ماهیت فضیلت -----
- ۱۲۹ ۲-۱. صورهای متکثر از فضیلت -----
- ۱۳۶ ۲-۲. فضیلت و خوبی -----
- ۱۵۱ ۲-۳. تمایز فضایل از قابلیت‌های طبیعی -----
- ۱۵۷ ۲-۴. تمایز فضایل از مهارت‌ها -----
- ۱۷۰ ۲-۵. فضیلت و عادت: دستگاه تبدیل -----
- ۱۸۳ ۲-۶. فضایل، احساسات و انگیزش‌ها -----
- ۱۹۵ ۲-۷. تبیین کلی فضیلت -----
- ۱۹۹ ۳. فضیلت‌های فکری و اخلاقی -----
- ۱۹۹ ۳-۱. تمیز ارسطو بین فضیلت‌های فکری و اخلاقی -----
- ۲۲۵ ۳-۲. برخی روابط بین فضیلت‌های فکری و اخلاقی -----
- ۲۳۵ ۴. دو مؤلفهٔ فضیلت‌های فکری -----
- ۲۳۶ ۴-۱. انگیزش برای معرفت و موفقیت اعتمادپذیر -----
- ۲۳۹ ۴-۱-۱. انگیزش برای معرفت -----
- ۲۴۹ ۴-۱-۲. مؤلفهٔ موفقیت فضیلت‌های فکری -----
- ۲۶۰ ۴-۱-۳. دیدگاه مونتمارکت در باب صدق‌رسانی فضایل -----
- ۲۷۲ ۴-۱-۴. انگیزش زیاده از حد -----

- ۲-۴. ارزش مؤلفه‌های فضیلت‌های فکری ----- ۲۷۶
- ۲-۴-۱. ارزش فضیلت فکری در نظریهٔ سعادت‌بنیاد ----- ۲۷۷
- ۲-۴-۲. ارزش فضیلت فکری در نظریهٔ انگیزش‌بنیاد ----- ۲۸۳
۵. اهمیت فرونسیس ----- ۲۹۵
- ۵-۱. دیدگاه ارسطو و آکویناس در باب حکمت عملی ----- ۲۹۵
- ۵-۲. طرحی در باب کارکرد فرونسیس ----- ۳۰۶
۶. تعریف مفاهیم وظیفه‌شناسانه ----- ۳۲۲
- ۶-۱. افعال درست، باورهای موجه ----- ۳۲۳
- ۶-۲. اعمال متضمن فضیلت ----- ۳۴۲
- ۶-۳. فراتر از وظیفه ----- ۳۵۰
۷. نتیجهٔ بخش دوم: قلمرو امر اخلاقی ----- ۳۵۲
- بخش سوم: ماهیت معرفت ----- ۳۵۹
۱. معرفت و اخلاق باور ----- ۳۶۰
۲. تعریف معرفت ----- ۳۶۵
- ۲-۱. تعریف ----- ۳۶۵
- ۲-۲. معرفت عالی و دانی ----- ۳۷۷
۳. اشکال‌های گتیه ----- ۳۹۰
- ۳-۱. مشکلی برای نظریه‌های بصم ----- ۳۹۰
- ۳-۲. حل اشکال‌های گتیه در نظریهٔ فضیلت ----- ۴۰۴
۴. اعتمادگرایی ----- ۴۱۲
- ۴-۱. اشکال‌هایی بر اعتمادگرایی ----- ۴۱۳
- ۴-۲. اشکال‌های قابل پیش‌بینی بر نظریهٔ من از منظر اعتمادگرایی ----- ۴۲۸

- ۴۳۹ ----- ۵. نظریه کارکرد درست پلنتینگا
- ۴۵۲ ----- ۶. هماهنگ ساختن وجوه درونی و بیرونی معرفت
- ۴۵۸ ----- ۷. نتیجه بخش سوم: فلسفه اخلاق، معرفت‌شناسی و روان‌شناسی
- ۴۶۵ ----- کتاب‌شناسی
- ۴۸۳ ----- نمایه اشخاص
- ۴۸۹ ----- نمایه موضوعات

مقدمه مترجم

متن انگلیسی فضایل ذهن نخستین بار در سال ۱۹۹۶ منتشر شد.^۱ پیش از انتشار آن، «معرفت‌شناسی فضیلت»^۲ از طریق نوشته‌های برخی معرفت‌شناسان برجسته معاصر، از جمله ارنست سوسا^۳، به جامعه فلسفی معرفی شده بود. با این حال، انتشار آن نقطه عطفی در تاریخ نه‌چندان بلند این نگرش معرفت‌شناختی شمرده می‌شود. از پس انتشار آن بود که معرفت‌شناسی فضیلت را، برای تشخیص بهتر روایت‌های مختلف آن، به دو قسم «اعتمادگرایانه»^۴ و «مسئولیت‌گرایانه/ مبتنی بر منش»^۵ تقسیم کردند. گرچه نمی‌توان بین این دو قسم تمایزی قاطع افکند، با انتشار فضایل ذهن روایت مسئولیت‌گرایانه از معرفت‌شناسی فضیلت قوت بسیاری یافت، به گونه‌ای که اینک می‌توان این روایت را وجه غالب و نماینده معرفت‌شناسی فضیلت شمرد. به‌رغم گذر دو دهه از انتشار متن انگلیسی این کتاب، مطالب آن همچنان بدیع، چشمگیر و خلاقانه به نظر می‌رسد و ذهن و حیات شناختی خواننده را به سوی آراستگی به فضیلت‌های فکری و گسترش افق معرفتی فرامی‌خواند.

1. Zagzebski, Linda Trinkaus, *Virtues of the Mind: An Inquiry into the Nature of Virtue and the Ethical Foundations of Knowledge*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

2. virtue epistemology

3. Ernest Sosa

4. virtue reliabilism

5. virtue responsibilism/character-based virtue epistemology

به نظر من، فضایل ذهن دست‌کم از چهار نظر اهمیت اساسی دارد:

۱. اندیشه‌کانونی کتاب، یعنی بسط قلمرو اخلاق و گستراندن آن بر حوزه فعالیت شناختی، گرچه پیشینه‌ای در تاریخ فلسفه و معرفت‌شناسی دارد، در این کتاب به صورتی دقیق و بدیع بیان شده است. دقت کار از ظرافت استدلال‌های نویسنده و تلاش او برای فرض و طرح دیدگاه‌های رقیب و ارزیابی نقادانه آنها پیداست و بدیع بودن آن بدین معناست که این کتاب نخستین تلاش آگاهانه و کامل برای بهره‌جستن از نظریه اخلاقی فضیلت در معرفت‌شناسی است.

۲. فصل دوم کتاب به تبیین نظریه فضیلت زگربسکی اختصاص دارد. این نظریه یکی از تلاش‌های مهم برای فهم فضیلت از زمان ظهور دوباره اخلاق فضیلت^۱ است. فارغ از تفاوت‌های اخلاقی خاص نظریه زگربسکی با دیگر دیدگاه‌های فضیلت‌گرایانه، آنچه این نظریه را ممتاز می‌سازد توجه به «فضیلت‌های فکری»^۲ یعنی فضیلت‌های حاکم بر ساحت شناختی فاعل اخلاقی است که هم در نظریه کهن فضیلت و هم در نظریه‌های جدید تا حد زیادی مغفول مانده است. در این کتاب، نظریه فضیلت صرفاً با توجه به فضیلت‌های اخلاقی^۳ سنتی پرورانده نشده بلکه مؤلف بر آن است که نگرشی جامع در مورد مفهوم فضیلت و مؤلفه‌های آن عرضه کند که فضیلت‌های فکری را به مثابه صورتی مهم از فضیلت‌های اخلاقی دربرگیرد. علاوه بر این، او در موضعی به ربط و نسبت‌های درونی این فضایل و دلالت‌های آنها برای یکدیگر نیز پرداخته است.

۳. در سراسر کتاب، نویسنده می‌کوشد زمینه انسانی بحث اخلاقی و معرفت‌شناختی خود را با کمک گرفتن از مثال‌هایی برگرفته از هنر و ادبیات پررنگ کند. این شیوه طرح بحث، چنان‌که او خود در جایی به آن اشاره کرده است، در نقطه مقابل گرایشی در بین معرفت‌شناسان معاصر

1. virtue ethics

2. intellectual virtues

3. moral virtues